

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تعلیم و تربیت در اسلام

www.ketab.ir

متفکر شهید استاد مرتضی مطهری

انتشارات صدرا

سرشناسه	مطهری، مرتضی، ۱۳۵۸-۱۳۹۸.
عنوان و نام پدیدآور	تعلیم و تربیت در اسلام/ مرتضی مطهری.
مشخصات نشر	تهران: صدرا، ۱۳۸۲
مشخصات ظاهری	۲۰۴ ص.
شابک	978-964-5600-46-2
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	اسلام -- عوامل تربیت -- آموزش و پرورش -- الف. عنوان.
رده‌بندی کنگره	۷ ت م / ۲۲۰ BP
رده‌بندی دیوپی	۲۹۷/۴۸۳۷
شماره کتابشناسی ملی	۶۸-۱۸۶۴/۸۷

www.ketab.ir

تعلیم و تربیت در اسلام

اثر: استاد شهید آیت‌الله مرتضی مطهری

نوبت چاپ: صد و ششم / تیر ۱۴۰۳ مطابق ذی‌الحجه ۱۴۴۵

تعداد: ۱۵۰۰ نسخه

بها: ۱۸۹/۰۰۰ تومان

حروفچینی، چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ فجر (۱۰۰۱۳۹۵). تلفن: ۳۳۱۱۹۷۹۶

ناشر: انتشارات صدرا (باکسب اجازه از شورای نظارت بر نشر آثار استاد شهید)

کلیه حقوق چاپ و نشر مخصوص ناشر است.

● تهران: شعبه ۱: خیابان ناصرخسرو، مقابل دارالفنون، کوچه دکتر مسعود - تلفن: ۲۲۹۱۵۱۳

شعبه ۲: خیابان انقلاب، بین خیابان دانشگاه و ابوریحان، پلاک ۱۱۶۴ - تلفن: ۶۶۴۶۱۰۸۶

● قم: شعبه ۱: خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۳۱۵۲۲، دورنگار: ۳۷۷۷۳۱۴

شعبه ۲: مجتمع ناشران، تلفن: ۳۷۸۴۷۵۹۵

پایگاه اینترنتی و فروشگاه آنلاین: motahari.org

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۶۰۰-۴۶-۲ ISBN: 978-964-5600-46-2

فهرست مطالب

۱۱

مقدمه

بخش اول
بحثنهای ایراد شده در جمع دبیران تعلیمات دینی

۱۷

پرورش عقل

۱۷

دو نوع علم

۱۸

سینستم آموزشی قدیم و پرورش عقل

۱۹

غیبگو و پادشاه

۲۰

ملاک، زیاد استاد دیدن نیست

۲۲

مفهوم اجتهاد

۲۴

دعوت اسلام به تعلیم و تعلم

کدام علم؟

۲۹

تربیت عقلاتی انسان

۳۱

عقل باید غربال کننده باشد

۳۳

انتقاد ابن خلدون

۳۴

نقد سخن

۳۵

آخرینی

۳۵

لزوم توأم بودن عقل و علم

۳۷

آزاد کردن عقل از عادات اجتماعی

امام صادق و مرد سنت‌گرا

۳۷	پیروی نکردن از اکثریت
۳۸	تأثیرناپذیری از قضاوت دیگران
۳۸	آخوند مکتبی و شاگردان
۳۹	روح علمی
	پرورش استعدادها
۴۴	رعایت حالت روح
۴۵	تعبیر راسل
۴۶	ترس، عامل جلوگیری از طغیان
۴۶	لزوم آگاهی کودک از علت تشویق یا تهدید
۴۷	دوره شکوفایی روح
۴۸	پرورش جسم از نظر اسلام
۵۰	استعدادهای روح انسان
۵۲	اسلام و هنر
۵۲	موسیقی
۵۳	خلیفه و کنیز خواننده
	مسئله عادت
۵۶	تربیت از نظر علمای قدیم
۵۷	تمثیل مولوی
۵۸	نظریه علمای غرب
۶۰	نقد این نظریه
۶۳	ایجاد انس در عادات انفعالی است
	فعل اخلاقی (۱)
۶۷	فرق تربیت و اخلاق
	نظریات در باب معیار فعل اخلاقی
۶۹	الف. دگردوستی
۶۹	ایثار
۷۰	ب. حسن و قبح ذاتی افعال
۷۱	ج. الهام وجدان
۷۱	د. دگردوستی اکتسابی
۷۱	ه. رضای خدا
۷۲	بررسی نظریه کانت

	فعل اخلاقی (۲)
۷۶	نوع دوستی
۷۷	داروینیسیم
۷۷	وجدان اخلاقی
۷۸	جدال خود و ناخود
۷۹	نظریه عقل دوراندیش
۸۰	نقد این نظریه
۸۱	زیبایی عقلی
۸۳	دین، تنها ضامن اجرای اخلاق
	فعل اخلاقی (۳)
۸۶	روح زیبا
۸۷	اصل غایتیت، مبنای تعیین حد وسط در اخلاق
۸۸	حاکمیت روح و عقل
۹۱	روش تربیت در مکاتب مختلف
۹۲	اخلاق مذهبی
۹۳	مذهب، پشتوانه اخلاق
۹۴	تعریف فعل اخلاقی
	بررسی نظریه نسبیّت اخلاق
۹۶	پسند
۹۷	روح زمان
۹۹	سخن سارتر
۱۰۰	مفهوم انسان دوستی
۱۰۲	رفتار، نسبی است
۱۰۳	عناوین اولیه و عناوین ثانویه
۱۰۴	مثال به عفاف و عفت
۱۰۵	مثال به راستی
	حدیث علی علیه السلام و نظریه نسبیّت اخلاق
۱۱۰	طرح یک اشکال
۱۱۱	پاسخ
۱۱۲	دستور پیغمبر در عمرة القضاء

- ۱۱۴ مفهوم «جبن» در این حدیث
- ۱۱۵ داستان صفیه دختر عبدالمطلب
- ۱۱۶ زن، حامل یک امانت انسانی
- ۱۱۷ مفهوم «بخل» در این حدیث
- ۱۱۹ شجاعت و دفاع از حقیقت
- ۱۲۰ شجاعت و دفاع از حقوق اجتماعی
- ۱۲۲ شجاعت حضرت زهرا(س)
- ۱۲۳ شجاعت حضرت زینب(س)
- پیوند عبادت با برنامه‌های تربیتی
- ۱۲۶ روح عبادت
- ۱۲۶ شکل عبادت و برنامه‌های تربیتی
- ۱۲۷ عبادت و حقوق اجتماعی
- ۱۲۸ نماز و رو به قبله ایستادن
- ۱۲۹ تمرین ضبط نفس
- ۱۳۰ تمرین وقت‌شناسی
- ۱۳۰ مسالمت‌طلبی
- ۱۳۱ نیت
- ۱۳۲ ارکان نیت
- ۱۳۳ اهمیت نیت
- ۱۳۳ خاصیت عادت
- ۱۳۵ نظریه نیچه
- ۱۳۵ سه نوع اخلاق در جوامع اسلامی
- ۱۳۹ نقطه ضعف اخلاق صوفیانه
- کرامت نفس در قرآن و حدیث
- ۱۴۱ عزت نفس
- ۱۴۵ نفاست نفس
- ۱۴۶ غیرت
- ۱۴۷ آیا تناقض است؟
- ریشه الهامات اخلاقی
- ۱۵۴ لذات مادی و لذات معنوی
- ۱۵۶ ریشه ارزش

۱۵۸	خودشناسی، ریشه الهامات اخلاقی
۱۵۹	عذاب و رضایت وجدان
۱۶۰	تزلزل ارزشها در دنیای غرب
	توسعة «خودی»
۱۶۳	انسان موجودی ذومراتب است
۱۶۵	ازدواج، اولین مرحله خروج از خود فردی
۱۶۷	حدیثی از رسول اکرم
۱۶۷	مرد زاهد و جهاد در راه خدا
۱۶۹	من قبیله‌ای
۱۶۹	من قومی
۱۷۰	انسان دوستی
۱۷۱	خود مذهبی
۱۷۲	احسان به کافر
۱۷۴	وجدان عمومی

بخش دوم

بحثنهای انجمن اسلامی پرشکان

	پرورش جسم و پرورش استعداد عقلانی
۱۸۰	مکتب تربیتی انسانی
۱۸۱	پرورش جسم از نظر اسلام
۱۸۳	پرورش جسم و تن پروری
۱۸۳	پرورش استعداد عقلانی
۱۸۴	تعقل در قرآن
۱۸۶	تعقل در سنت
۱۸۷	عقل و جهل در روایات اسلامی
۱۸۸	اهتمام مسلمین به طلب علم
۱۸۹	حدیثی از امام موسی کاظم <small>علیه السلام</small>
۱۹۰	سخن بوعلی سینا
۱۹۱	لزوم توأم بودن عقل و علم
۱۹۱	سخن بیکن
۱۹۲	مسئله تقلید
۱۹۳	پیروی از اکثریت

بی‌اعتنایی به تشخیص مردم

۱۹۴

تاریخچه «تعقل از نظر مسلمین»

۱۹۶

تحقیر عقل در امثال سائر میان مردم و در ادبیات

۱۹۹

آیا دردمندی ممدوح است یا مذموم؟

۲۰۰

تحقیر عقل و علم و مسئله معاش

۲۰۱

تعقل از نظر معتزله و اشاعره

۲۰۲

حسن و قبح عقلی

۲۰۳

جنگ تعقل و تعبد

۲۰۳

کلمه «ستی»

۲۰۴

جمود ابن تیمیه و نهضت وهابگیری

۲۰۵

اخبارگیری

۲۰۷

پیروزی اجتهاد بر اخبارگیری

۲۰۸

ریشه اخبارگیری از نظر آیت‌الله بروجردی

۲۱۰

عکس‌العمل افراط معتزله

۲۱۰

عقل از نظر فقها

عوامل تربیت (۱): تقویت اراده - عبادت

۲۱۳

تسلط بر نفس

۲۱۵

ایمان، ضامن حکومت اراده

۲۱۶

نیایش و پرستش

۲۱۷

ابوریحان و فقیه

۲۱۸

پاسخ به یک ایراد

۲۲۰

رسول اکرم و عبادت

۲۲۲

علی علیه السلام و روح نیایش

۲۲۴

انسان اسلام یا انسان جامع

۲۲۵

مراتب پایین عبادت

۲۲۷

نقش عبادت در تربیت

۲۲۸

راه اعتدال

۲۳۱

پرستش و پاسخ

عوامل تربیت (۲): محبت - تقویت حس حقیقت‌جویی - مراقبه و محاسبه

۲۳۶

دو نوع محبت

۲۳۸

مصلحت جمع مقدم بر مصلحت فرد است

۲۳۸	فلسفه قصاص
۲۳۹	انسان دوستی
۲۴۳	نیکی به کافر
۲۴۱	رفتار عادلانه با کافر
۲۴۱	امام صادق و مرد کافر
۲۴۳	نیکی در مقابل بدی
۲۴۴	صبر در مقابل بدیهای مشرکان
۲۴۵	تفسیر صحیح محبت
۲۴۶	تقویت حس حقیقت جویی
۲۴۶	تعصب، سد راه علم
۲۴۷	عوامل تربیت
۲۴۷	مراقبه و محاسبه
۲۵۱	مشارطه، معاتبه، معاقبه
	عوامل تربیت (۳): تفکر - محبت اولیاء - ازدواج - جهاد
۲۵۴	سه نوع عبادت
۲۵۴	تفکر در عالم خلقت
۲۵۵	تفکر در تاریخ
۲۵۵	تفکر انسان درباره خود
۲۵۵	آیا جبر اجتماع بر انسان حاکم است؟
۲۵۶	تفکر، شرط اساسی تسلط بر سرنوشت خود و بر جامعه
۲۵۷	عاقبت بینی
۲۵۸	عادت به تفکر
۲۵۹	معاشرت با صالحان
۲۶۱	حدیثی از عیسی <small>علیه السلام</small>
۲۶۲	ارادت
۲۶۲	محبت اولیا در زیارت «امین الله»
۲۶۴	روش ملامتیان
۲۶۴	داستان ادیب نیشابوری
۲۶۵	آبروی انسان محترم است
۲۶۶	نقش تربیتی ازدواج
۲۶۸	جهاد، عامل اصلاح و تربیت
۲۶۸	داستان مرد زاهد و جهاد
۲۷۱	پرسش و پاسخ

۲۷۵	عوامل تربیت (۴): کار
۲۷۸	کار از نظر اسلام
۲۷۹	کار و تمرکز قوه خیال
۲۸۰	کار و جلوگیری از گناه
۲۸۱	زن و غیبت
۲۸۲	استعدادیابی در انتخاب کار
۲۸۳	کار و آزمودن خود
۲۸۴	کار و فکر منطقی
۲۸۴	تأثیر کار بر احساس انسان
۲۸۴	کار و احساس شخصیت
۲۸۵	بوعلی سینا و مرد کناس
۲۸۶	توصیه رسول اکرم
۲۸۷	کار از نظر ناصر خسرو
۲۸۸	کار از دیدگاه بزرگان
۲۸۹	فهرستها

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه چاپ چهارم

کتاب حاضر مجموعه‌ای است مشتمل بر کلیه سخنرانیهای موجود از متفکر شهید آیت الله مطهری پیرامون «تعلیم و تربیت در اسلام» که از دو بخش تشکیل شده است. بخش اول سلسله سخنرانیهایی است در جمع دبیران تعلیمات دینی، و بخش دوم بحثهایی است که در انجمن اسلامی پزشکان تحت عنوان «تربیت اسلامی» ایراد شده است، و تاریخ هر دو به سالهای ۱۳۵۱ و ۱۳۵۲ باز می‌گردد. لازم به ذکر است که نوارهای بخش اول - به استثنای جلسه نهم که از مباحث بخش دوم بوده و به سبب تناسب موضوعی در این محل قرار داده شده است - و نیز نوارهای گفتارهای اول و آخر بخش دوم در دست نیست و تنظیم آنها از روی متنی که در همان زمان از نوار استخراج گردیده و در اختیار استاد شهید گذاشته شده صورت گرفته است. همچنین چنانکه از متن گفتار سوم از بخش اول و گفتارهای اول و سوم از بخش دوم بر می‌آید، قبل از هر یک از این گفتارها، گفتار یا گفتارهایی بوده است که متأسفانه اکنون نوار یا متن آنها در دست نیست.

بدیهی است که چون در هر دو محفل مذکور در باره یک موضوع سخن رفته است، گاهی مطالب مشترک - و البته با بیانهای مختلف - در

دو بخش کتاب یافت می‌شود که اغلب مکمل یکدیگر به شمار می‌روند. از استاد، بحثهای دیگری در این موضوع هست که در یادداشتهای الفبایی و موضوعی ایشان به چاپ رسیده و خواهد رسید. چاپ اول این کتاب در سال ۱۳۶۷ منتشر شده و از آن زمان تا کنون استقبال بسیار خوبی از این کتاب شده است که تعداد چاپ آن بهترین گواه بر این مطلب است.

بدیهی است که اگر استاد شهید حضور می‌داشتند و در این زمینه می‌نگاشتند، کتابی به مراتب غنی‌تر به رشته تحریر در می‌آوردند. افسوس که منافقان این درخت تناور معارف اسلامی را در اوج نیاز به ثمراتش فرو افکندند و همگان را از ثمرات ارجمندش محروم نمودند. اما به تعبیر امام خمینی (ره): «خدای را شکر که آنچه از این استاد شهید باقی است با محتوای غنی خود مربی و معلم است.»

برای آنکه کیفیت چاپ این کتاب ارتقاء یابد، پس از ویرایش جدید و رعایت اصول مربوط به زیبایی صفحات، از نو حروفچینی شد و با توجه به تعداد صفحات کتاب، در قطع وزیری تنظیم گردید و اکنون به صورتی که ملاحظه می‌فرمایید منتشر می‌شود. امید است مورد پسند و قبول علاقه‌مندان و شیفتگان آثار آن عالم ربانی و مجاهد پاک باخته واقع شود. از خدای متعال توفیق بیشتر در راه نشر آثار استاد مسئلت می‌کنیم.

مهر ۱۳۸۲

برابر با شعبان ۱۴۲۴

سید محمد تقی
معاونت فرهنگی و اجتماعی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران